

คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย - ศรีสัตนาลัย

นายสถาพร อรุณวิลาศ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2539

ISBN 974-635-612-7

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**CEYLONESE-SCHOOL BUDDHIST BELIEFS IN RELATION TO
COMMUNITY LIFE IN SUKHOTHAI-SRISATCHANALAI**

Mr. Sthaporn Aroonwilas

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts**

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 1996

ISBN 974-635-612-7

หัวข้อวิทยานิพนธ์

คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชน
เมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย

โดย

นายสถาพร อรุณวิลาส

ภาควิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

รองศาสตราจารย์ เสนอ นิลเดช

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ สุภาวัฒน์ ชุตินวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.ธีรวัฒน์ ณ ป้อมเพชร์)

อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาด บุนนาค)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ เสนอ นิลเดช)

กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ณรงค์ พ่วงพิศ)

กรรมการ
(อาจารย์วงศ์ฉัตร ฉัตรกุล ณ อยุธยา)

สถาพร อรุณวิลาศ : คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย - ศรีสัทชนาลัย
(CEYLONESE - SCHOOL BUDDHIST BELIEFS IN RELATION TO COMMUNITY LIFE IN SUKHOTHAI- SRISATCHANALAI) อ. ที่ปรึกษา : ศ.ดร. ปิยนาด บุนนาค อ. ที่ปรึกษาร่วม :
รศ. เสนอ นิลเดช, 211 หน้า , ISBN 974-635-612-7

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งหมายที่จะศึกษาถึงพัฒนาการของชุมชนเมืองสุโขทัย - ศรีสัทชนาลัยที่เกิดจากการนำคติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกาเข้ามาเผยแพร่ภายในอาณาจักร จนเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนเมืองทั้งสอง

ผลการศึกษาพบว่า กษัตริย์ของชาวสยามได้สร้างเมืองสุโขทัย-ศรีสัทชนาลัยให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยมบนเส้นทางการค้าและการคมนาคมที่สามารถติดต่อระหว่างเมืองต่างๆได้โดยสะดวก นอกจากนี้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเมืองสุโขทัย-ศรีสัทชนาลัยยังแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและการขยายตัวของชุมชนเมืองทั้งสองที่เกิดจากคติความเชื่อที่มีต่อพุทธศาสนาแบบลังกา ตลอดจนสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเป็นปัจจัยสำคัญซึ่งส่งเสริมให้ชนชั้นปกครองและประชาชนนับถือพุทธศาสนาแบบลังกา เพื่อให้ความอุปถัมภ์พุทธศาสนาด้วยการ "กัลปนา" ฤๅษีที่ดิน ทวีปยี่สิบ แรงงานคนและสัตว์ให้กับวัดวาอารามต่างๆ จึงทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนรอบๆ พุทธสถานที่ถูกสร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำ และมีบทบาทต่อชุมชนที่ขยายออกไป พระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการศึกษาทางพุทธศาสนาตามแบบอย่างลังกานับตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 โดยได้รับการสนับสนุนจากกษัตริย์ให้ปลูกฝังคติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกา แม้ว่าจะมีการปะปนกับความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดความพยายามในการสร้างชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัทชนาลัยจนกลายเป็นดินแดนที่สืบทอดพุทธศาสนาจากลังกาทวีป ดังเห็นได้จากวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเมืองทั้งสองที่สื่อธรรมด้วยศิลปสถาปัตยกรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ประวัติศาสตร์

สาขาวิชา ประวัติศาสตร์

ปีการศึกษา 2539

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

C610236 : MAJOR HISTORY
KEY WORD: CEYLONESE - SCHOOL BUDDHIST / SUKHOThai - SRISATCHANALAI /

COMMUNITY LIFE

STHAPORN AROONWILAS : CEYLONESE - SCHOOL BUDDHIST BELIEFS IN
RELATION TO COMMUNITY LIFE IN SUKHOThai - SRISATCHANALAI THESIS
ADVIORS : PROF. PIYANART BUNNAG, Ph.D. ASSO. PROF. SANUR NILADEJ.
211 pp. ISBN 974-635-612-7.

The purpose of this thesis is to study the development of community life in SukhoThai - Srisatchanalai that derived from the propagation of Ceylonese - school Buddhism and affected the way of life in both cities.

The study reveals that SukhoThai and Srisatchanalai were built by the kings of Siam as the centres of their kingdom in the Yom river basin, because it was convenient for trade and communication with other cities. Moreover, the relationship between SukhoThai and Srisatchanalai showed that there was growth and development in both cities. This happened because of the communities' belief in Ceylonese - school Buddhism. Political, economic and social factors also were conducive to this faith in Buddhism. One of many ways to support Buddhism was "Kalpana", the giving of land, wealth, and manpower to monasteries. Accordingly, The communities expanded around the Buddhist monasteries. Furthermore, the bhikkhu (monks) became leaders and had important roles in the community. The monks who studied Ceylonese - school Buddhism from the late thirteenth to early fifteenth centuries were supported by the kings in their propagation of Ceylonese - school tenets and practices, although older local beliefs never died out completely. SukhoThai - Srisatchanalai communities inherited Buddhism from Ceylon, as evidenced in their way of life, art and architecture.

ภาควิชา..... ประวัติศาสตร์.....

สาขาวิชา..... ประวัติศาสตร์.....

ปีการศึกษา..... 2539.....

ลายมือชื่อนิสิต..... *Wim Aroonwilas*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *Sanur Niladej*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... *[Signature]*.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากศาสตราจารย์ ดร.ปิยนถ บุนนาค ที่มีความอดทนอย่างยิ่งในการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการวิจัย รองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลชี้แนะที่มีการออกสำรวจศึกษาสภาพร่องรอย หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลป์ที่ปรากฏอยู่ ช่วยเสริมหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษรที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้สังเกตเห็นความชัดเจนของเนื้อหามากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ธีรวัต ณ ป้อมเพชร ที่กรุณารับเป็นประธานกรรมการในการสอบ อีกทั้งได้ตรวจแก้ภาษาอังกฤษให้มีความถูกต้องยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ณรงค์ พ่วงพิศ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประธานมิตรอาจารย์วงศ์ฉัตร ฉัตรกุล ณ อยุรยา กรมศิลปากร ที่รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้คำแนะนำขณะทำการสอบ เพื่อนำไปปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกท่าน ตลอดจนคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประธานมิตร และคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาที่เป็นพื้นฐานความรู้ในการค้นคว้าวิจัย ช่วงเวลาที่ผ่านมามีผู้วิจัยใช้เวลาส่วนหนึ่งอยู่กับงานนี้ขณะดำรงตำแหน่งอาจารย์อยู่ในกรมศิลปากร สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล และมหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งเปิดโอกาสให้ทำงานค้นคว้าได้เต็มที่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิชาการ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ อาจารย์จรัส โรจน์รุจิวิญญ์ คุณรุ่งนภา ตรีเสนห์จิต คุณอนงค์นาฏ ไททยโชติ คุณภัทราภรณ์ เตชะฉายานนท์ ที่ช่วยเหลือในระหว่างการรวบรวมข้อมูล และอาจารย์สุรวงศ์ ศรีสุวัจฉรีย์ ที่ช่วยจัดทำต้นฉบับในการพิมพ์ รวมทั้งแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณ คุณสุขเนตร บุญน่วม ที่กรุณาสละเวลาพิมพ์งานวิจัยฉบับนี้ด้วยเวลาอันจำกัดให้ทันตามกำหนดเวลา

ท้ายที่สุดนี้ ต้องกราบขอบคุณ บิดา มารดา ที่ให้ความกรุณาห่วงใย ช่วยเหลือให้กำลังใจ ตลอดจนรุ่นพี่ รุ่นน้อง ลูกศิษย์ จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่ให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ มาโดยตลอด ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ ที่นี้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพประกอบ.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ

บทที่

1	บทนำ.....	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	2
	วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
	สมมติฐานเบื้องต้น.....	3
	ขอบเขตของการวิจัย.....	3
	วิธีดำเนินการวิจัย.....	3
	แหล่งข้อมูลที่ใช้ประกอบการวิจัย.....	4
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
2	สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์.....	5
	สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์.....	5
	ประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในลุ่มแม่น้ำยม.....	8
	กำเนิดสังคมเมือง.....	9
	สภาวะทางการเมือง : ก่อนกำเนิดอาณาจักรสุโขทัย.....	9
	แคว้นเซลิยง : ชุมชนก่อนกำเนิดเมืองศรีสัชนาลัย.....	12
	เมืองศรีสัชนาลัย.....	15
	การจัดระบบชลประทานในเมืองศรีสัชนาลัย.....	18
	ลักษณะของชุมชนโบราณบริเวณเมืองสุโขทัย.....	19
	เมืองสุโขทัย.....	22
	การจัดระบบชลประทานในเมืองสุโขทัย.....	24
	การสถาปนาเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี.....	25
	ชุมชนอุตสาหกรรมผลิตสังคโลก.....	29
	อาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัย.....	31
3	พุทธศาสนาในอาณาจักรสุโขทัย.....	33
	การขยายตัวของพุทธศาสนาในดินแดนไทย	
	ก่อนสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย.....	33

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ศาสนาและความเชื่อก่อนอาณาจักรสุโขทัย.....	36
การขยายตัวของพุทธศาสนาแบบลังกาในปลายพุทธศตวรรษที่ 18.....	39
พุทธศาสนาแบบลังกากับการสร้างอาณาจักร.....	41
พ่อขุนรามคำแหง : ยุคทองของอาณาจักรสุโขทัยและ	
การประดิษฐ์แบบลังกา.....	42
การประดิษฐ์พุทธศาสนาแบบลังกาในอาณาจักรสุโขทัย.....	44
ปัจจัยและผลกระทบของการประดิษฐ์พุทธศาสนาในอาณาจักรสุโขทัย.....	47
ยุคแห่งการขยายชุมชน.....	52
4 พัฒนาการของชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19	
ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20.....	58
การก่อกำเนิดกับการขยายตัวของชุมชน.....	58
ความคิด ความเชื่อของศาสนาและการจัดระเบียบทางสังคม.....	73
การบูรณาการคติความเชื่อทางพุทธศาสนา.....	75
- ลักษณะที่ได้รับแบบอย่างลังกา.....	75
- คติความเชื่อเกี่ยวกับอันตรธาน 5 ประการ.....	79
- คติการสร้างสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ.....	81
- คติการสร้างรอยพระพุทธรูป.....	84
- คติความเชื่อเกี่ยวกับบารมีธรรม.....	85
- คติความเชื่อเกี่ยวกับการปลุกปั้นพระศรีมหาโพธิ.....	87
5 พุทธศาสนาแบบลังกากับการบูรณาการศิลปสถาปัตยกรรม.....	89
พุทธศิลป์ในชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย.....	90
1. ด้านสถาปัตยกรรม.....	90
1.1 พุทธปรางค์.....	90
1.2 สถูปเจดีย์.....	90
1.2.1 เจดีย์ทรงกลม.....	94
1.2.2 เจดีย์ช้างล้อม.....	94
1.2.3 เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์.....	98
1.3 มณฑป.....	101
1.4 วิหาร.....	104
1.5 โบสถ์.....	104

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2. ด้านประติมากรรม.....	105
2.1 พระพุทธรูปหินขัด.....	106
2.2 พระพุทธรูปปางลีลา.....	107
2.3 พระอัฐวารศ.....	107
2.4 รอยพระพุทธรูปบาท.....	110
2.5 ประติมากรรมประดับตกแต่ง.....	112
3. ด้านจิตรกรรม.....	113
3.1 จิตรกรรมฝาผนังภายในเจดีย์ราย.....	113
3.2 ภาพลายเส้นในอุโมงค์วัดศรีชุม.....	114
6. บทสรุป.....	116
รายการอ้างอิง.....	120
ประมวลภาพ.....	130
ประวัติผู้เขียน.....	212

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่หมายเลข

1	แผนที่จังหวัดสุโขทัย.....	131
2	แสดงที่ตั้งของเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย.....	132
3	แสดงที่ตั้งเมืองโบราณสมัยสุโขทัย.....	133
4	แสดงที่ตั้งเมืองสุโขทัยกับลุ่มแม่น้ำยม.....	134
5	แสดงพื้นที่ระบบชลประทาน.....	135

แผนผังที่

1	ผังเมืองเซลียง.....	136
2	ผังเมืองศรีสัชนาลัย.....	137
3	ผังพระราชวังภายในเมืองศรีสัชนาลัย.....	138
4	ผังกุฏิวัดช้างล้อม.....	139
5	ผังเมืองสุโขทัย.....	140
6	ผังวัดพระพายหลวง.....	141

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่

1	แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์หน้าวัดชมชื่น.....	142
2	โครงกระดูกมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์.....	143
3	โครงกระดูกมนุษย์ที่ฐานเจดีย์วัดช้างล้อม.....	144
4	ชุมชนโบราณที่วัดพระพายหลวง.....	145
5	ชุมชนเมืองเซียง.....	146
6	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองเซียง.....	147
7	วัดเจ้าจันทร์.....	148
8	คูเมืองศรีสัชนาลัย.....	149
9	กำแพงเมืองศรีสัชนาลัย.....	150
10	วัดเจดีย์เจ็ดแถว.....	151
11	แก่งหลวง.....	152
12	วัดศรีสวย.....	153
13	กำแพงเมืองสุโขทัย.....	154
14	ตระพัง.....	155
15	ศรีดงส์ แหล่งเก็บกักน้ำของเมือง.....	156
16	วัดมหาธาตุ กลางเมืองสุโขทัย.....	157
17	วัดช้างล้อม พระธาตุกลางเมืองศรีสัชนาลัย.....	158
18	วัดพระพายหลวง พุทธสถานที่ถูกแปลงเป็นเกวราท.....	159
19	สังคโลก.....	160
20	ปรางค์เขาปู่เจ้าเทวาลัย ยุคแรกของอิทธิพลขอม.....	161
21	ศาลตามาแดง.....	162
22	วัดศรีสวย.....	163
23	ปราสาทวัดเจ้าจันทร์.....	164
24	ปรางค์ประธานวัดเจ้าจันทร์.....	165
25	ขุมประตู่ อิทธิพลแบบขอม.....	166
26	กระเบื้องเชิงชาย รูปนางอัปสร.....	167
27	วัดศรีโตน.....	168
28	วัดบุปผาราม.....	169
29	วิหารหลวง วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย.....	170
30	วัดอโศการาม.....	171
31	วัดศรีพิจิตรกัรติถัลยาราม.....	172

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่	
32 พุทธสถานบนเขาพนมเพลิง.....	173
33 พิธีตามประทีป.....	174
34 วัดข้างด้อม เมืองศรีรัตนาลัย.....	175
35 เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือเจดีย์ทรงดอกบัว.....	176
36 พุทธสถานมหายานถูกแปลงเป็นพุทธเถรวาท.....	177
37 มณฑปวัดพระพายหลวง.....	178
38 มณฑปวัดเจ้าจันทร์.....	179
39 วิหารวัดเจ้าจันทร์.....	180
40 วัดพระธาตุ วัดพระนอน กำแพงเพชร.....	181
41 วัดข้างรอบ กำแพงเพชร.....	182
42 ชุ่มจะนำมณฑป วัดตระพังทองกลาง.....	183
43 เจดีย์ราย วัดเจดีย์เจ็ดแถว.....	184
44 ประติมากรรมปูนปั้นประดับฐานเจดีย์รายวัดมหาธาตุ.....	185
45 ประติมากรรมรูปช้าง กำแพงเพชร.....	186
46 วัดเชียงมั่น.....	187
47 วัดข้างด้อม.....	188
48 มณฑปวัดศรีชุม.....	189
49 วัดตระพังทองกลาง.....	190
50 กุฏิพระร่วง.....	191
51 พระอัฐฐารศิวารพระสองพี่น้อง.....	192
52 พระอัฐฐารศิวารหัวโขน.....	193
53 พระอัฐฐารศิวารสะพานหิน.....	194
54 พระอัฐฐารศิวารพระศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก.....	195
55 มณฑปวัดเชตุพน.....	196
56 มณฑปวัดพระสี่อริยามก.....	197
57 วิหารหลวง วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย.....	198
58 ชุ่มจะนำ.....	199
59 พระอัฐฐารศิวารห้ามญาติ.....	200
60 พระอัฐฐารศิวารเปิดโลก.....	201
61 มณฑปวัดพญาดำ.....	202
62 มณฑปวัดหัวโขน.....	203

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่	
63 รอยพระพุทธรูป วัดตระพังทอง.....	204
64 รอยพระพุทธรูป วัดพระเสด็จ.....	205
65 เจดีย์ทรงปราสาท วัดมหาธาตุ.....	206
66 กรอบชั้มน่านาง.....	207
67 เจดีย์วัดศรีพิจิตรกัรติภักยาราม.....	208
68 ภาพจิตรกรรมในเจดีย์ราย วัดเจดีย์เจ็ดแถว.....	209
69 ภาพอดีตพระพุทธเจ้า.....	210
70 ภาพซากกในอุโมงค์วัดศรีชุม.....	211

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย